

مدت حقوق

دوره ۹ - شماره ۲۷ - بهار ۱۴۰۵

شاپا چاپی: ۱۸۴۱-۲۷۸۳
شاپای الکترونیکی: ۱۹۲۲-۲۷۸۳

بار اثبات دعوا در داوری تجاری بین المللی
 همایون مافی، مانده اصغرزاده
 تحلیل رویه احراز صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی جهت رسیدگی به ازدواج اجباری
 محمدحسین رضائی قوام‌آبادی، پوریا ابراهیم زاده
 بازاندیشی حقوقی در استفاده از هوش مصنوعی برای اجرای مجازات حبس در ایران و نظام های حقوقی مختلف
 امیررضا محمودی، آتوشا ظفری کوره تاش
 حقوق فدراسیونی در فوتبال: رویکرد نظام‌های حقوقی ایران، فرانسه، انگلستان، آرژانتین، برزیل، اسپانیا و کلمبیا
 بهنام نورزاده
 تعارض آیین نامه ماده سوم قانون الزام به ثبت رسمی معاملات اموال غیرمنقول با قوانین و اصول حقوقی
 اکبر ایمان پور، سهنند نجادی ایجادکار
 شخصیت مجرمانه و رابطه آن با مجازات موثر
 مریم بهمنی، مصطفی کرمی پور
 چالش‌ها و موانع تفسیر قراردادها در حقوق ایران
 فرزین یزدان پناه، محمدرضا نصیری
 تدابیر پیشگیری از فساد مالی در نظام بانکی
 علیرضا درائی، سیدابراهیم مرتضوی، امیرحسین ابوالحسنی
 طلاق به درخواست زن در نظام حقوقی ایران
 محمد احمدی، حلما سادات ذریه کرمانشاهی
 ماهیت کیفری قرعه کشی های آنلاین در حقوق ایران
 محمدحسین حاجب، زهرا ربانی، رویا آسیایی
 قرارداد بیع متقابل در نظام حقوقی ایران
 صادق محبی، محمدعلی جهانی
 ویژگی ها و خصوصیات جرائم سایبری در نظام کیفری ایران
 سیده الهه بابونکی
 بررسی حق اشتغال زنان در حقوق بین الملل
 حبیب اله عبدالله پور، سما خدایاری
 اثرگذاری اقدامات تأمینی و تربیتی در بازاجتماعی شدن بزهکاران نوجوان؛ نمونه پژوهی مجتمع قضایی شهید فهمیده
 لیلا احدی
 مقابله به مثل در قرآن کریم و جایگاه آن در سیاست کیفری اسلامی
 رژین مسعودی، جمال رضایی حسین آبادی
 واکاوی حقوقی ساختار نظارتی بازار غیرمتشکل پولی در ایران: از ابهامات مفهومی تا چالش‌های تقنینی و اجرایی
 علی بابایی
 تاثیر نهادهای مستقل بین المللی بر کارآمدی تحریم ها در حقوق تجارت بین الملل
 الهه قربان کریمی
 بر مدار مصلحت عالیه کودک؛ تحلیل حضانت با رویکرد حقوقی، فقهی و روان‌شناختی تا شناخت خلاهای تقنینی
 مونا کمیلی
 بازپروری حقوق بشردار و محدودیت های آن در نظام کیفری ایران
 امین رضا بهار فلامرزی
 تحلیلی بر مسئولیت محض مدنی در حوادث صنایع شیمیایی؛ مطالعه موردی واحدهای تولید متانول ایران
 محمد جوکار، ساسان وزین پور
 آسیب شناسی مجازات سالب حیات در حقوق کیفری ایران
 محمدرضا رضائی
 اجرای مقررات ملی شدن اراضی در خصوص اراضی وقفی با تاکید بر رویه قضایی
 اسماعیل چوگانی
 سیاست کیفری بین‌المللی در قبال نسل کشی: تحلیل تطبیقی در دادگاه‌های کیفری بین‌المللی
 علی هادیان حقیقی، صابر سیاری زهان
 تحلیل جرم شناختی کولبری در مناطق مرزی ایران و مقایسه آن با قاچاق کالا
 مرتضی هاشم پور
 چالش ها و آسیب های حقوقی موسسات اعتباری غیرمجاز در نظام پولی ایران
 امین امینی نژاد
 تاثیر اختلال کارکرد قشر پیش‌پیشانی بر مسئولیت کیفری در جرم قتل عمدی
 حمید غیاثی، مهدی شعبان زاده
 هوش مصنوعی و حق بر محاکمه عادلانه در پرتو قانون اساسی ایران
 پوریا ژولیده
 تأثیر مخارج و پدھی دولت بر رشد بازار سهام در ایران
 راضیه جنتی نژاد
 جایگاه نهاد طرف معامله مرکزی در معاملات فرامرزی و تأثیر آن بر اصل نسبی بودن قراردادهای حقوق ایران، اروپا و ایالات متحده آمریکا
 عارفه قاسم زاده ده آبادی
 راهکارهای پیشگیری و مقابله با جرائم سایبری
 احمد پدیدار

Measures to Prevent Financial Corruption in the Banking System

تدابیر پیشگیری از فساد مالی در نظام بانکی

Alireza Deraei

PhD student in Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Yasuj Branch, Yasuj, Iran (Corresponding Author)

Sayed Ebrahim Mortazavi

PhD in Criminal Law and Criminology, Islamic Azad University, Shiraz Branch, Shiraz, Iran

Amirhasan Abolhasani

PhD in Criminal Law and Criminology, Lecturer, Tabnak University, Lamerd, Iran

علیرضا درائی

دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد یاسوج، یاسوج، ایران (نویسنده مسئول)

ali.deraee1442@gmail.com

سیدابراهیم مرتضوی

دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شیراز، شیراز، ایران
seydeb.mortazavi@gmail.com

امیرحسین ابوالحسنی

دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی، مدرس دانشگاه تانناک، لامرد، ایران
a.abolhasani18@yahoo.com

Abstract

The purpose of this study is to prevent financial corruption in the banking system. Cases where criminal law is related to banking crimes and violations can be examined in two categories: the system for preventing banking crimes and violations and the criminal system for criminals and violations. Banking corporate governance is a set of relationships between supervisory institutions, shareholders, managers and auditors of the bank, which involves establishing a control system in order to observe the rights of minority shareholders and properly implement the resolutions of the assembly and prevent possible abuses. These regulations, which are based on a specific legal system and social responsibility, are a set of duties and responsibilities that must be accepted by the bank's organs in order to ensure accountability and transparency. The results of this study, which was conducted using a descriptive-analytical method, indicate that the country's legal system, except in a few cases, has a fundamental gap in terms of specific banking crimes and the provision of a specific criminal system for their punishment; So that most of the recorded banking crimes are general financial crimes that can occur in the banking context. Strengthening the governance of the banking company and the country's recorded system of laws and regulations on banking crimes and violations is essential.

Keywords: Corruption, Banking Crimes, Prevention.

چکیده

هدف پژوهش حاضر تدابیر پیشگیری از فساد مالی در نظام بانکی می‌باشد. مواردی که حقوق کیفری با جرایم و تخلفات بانکی مرتبط می‌شود را می‌توان در دو مقوله نظام پیشگیری از جرایم و تخلفات بانکی و نظام کیفری مجرمان و متخلفان بانکی بررسی کرد. حاکمیت شرکی بانکی مجموعه روابطی است بین نهادهای نظارت، سهامداران، مدیران و حساب‌رسان بانک که متضمن برقراری نظام کنترلی به منظور رعایت حقوق سهامداران جزء و اجرای درست مصوبات مجمع و جلوگیری از سوءاستفاده‌های احتمالی است. این مقررات که بر نظام قانونی خاص و مسئولیت اجتماعی استوار است، مجموعه‌ای از وظایف و مسئولیت‌هایی است که باید توسط ارکان بانک پذیرفته شود تا موجب پاسخگویی و شفافیت شود. نتایج این پژوهش که با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده حاکی از این است که نظام حقوقی کشور جز در موارد معدود، درباره جرایم خاص بانکی و پیش‌بینی نظام کیفری خاص مجازات آن، دارای خلأ اساسی است؛ به طوری که اکثر جرایم بانکی مدون را جرایم عمومی مالی تشکیل می‌دهند که در بستر بانک داری قابل وقوع است. تقویت حاکمیت شرکت بانکی و نظام مدون قوانین و مقررات جرایم و تخلفات بانکی کشور از ضروریات است.

واژگان کلیدی: فساد، جرایم بانکی، پیشگیری.

<p>ارجاع: درائی، علیرضا؛ مرتضوی، سیدابراهیم؛ ابوالحسنی، امیرحسن؛ (۱۴۰۵)، تدابیر پیشگیری از فساد مالی در نظام بانکی، تمدن حقوقی، شماره ۲۷.</p>
<p>Copyrights: Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (http://creativecommons.org/licenses/by/4.0) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.</p> <div style="text-align: center;"> <p>CC BY-NC-SA</p> </div>

مقدمه

امروزه بانک، یک نهاد و سازمان مالی و اقتصادی بسیار حساس و مهم تلقی می‌شود که عدم وجود نظامات نظارتی مؤثر می‌تواند بستر سوءاستفاده و تخلفات گسترده‌ای را در آن فراهم آورد که عواقب اجتماعی و سیاسی وسیعی در سطح اجتماعی به بار می‌آورد و چه بسا نه تنها کار نظام اقتصادی و بانکی یک کشور، بلکه کل نظام مالی جهان را نیز تحت تأثیر قرار دهد. این نهاد اقتصادی به دلیل پیچیدگی ساختار و عملیات بانکی و اعتباری متنوع، در عین لحاظ شدن به‌عنوان ستون اقتصاد کشور، می‌تواند زمینه ساز بروز انواع جرایمی مانند صدور چک بلامحل، خیانت در امانت، اختلاس، جرائم سازمان یافته مالی، جرائم خاص مدیران و کارگزاران و انواع جرائم اولیه و ثانویه دیگر شود، لذا بدیهی است استقرار یک نظام حقوقی دقیق و منسجم در جهت پیشگیری و مجازات این جرائم اجتناب‌ناپذیر است.

قطعاً وقوع جرم و اعمال مجازات، هر دو هزینه‌های سنگینی را بر جامعه وارد می‌سازند. اصولاً اگر سازمان‌ها و نهادهای پولی و مالی و به‌ویژه بانک‌ها از طریق وضع مقررات حقوقی و رویه‌های تجاری خصوصی مطلوب، از امکان تحقق جرائم مربوط جلوگیری نمایند، مقصود با کم‌ترین هزینه به دست

خواهد آمد. ولی از آنجا که هیچ گاه جلوگیری صددرصد از جرم امکان‌پذیر نیست، تعریف سازوکارهای مؤثر کیفی جهت برخورد با این تخلفات همواره باید در دستور کار مقامات ذیربط قرار بگیرد.

به طور کلی، آسیب‌شناسی تدابیر حقوقی و جزایی که قبل و بعد از وقوع کاستی‌ها و نابسامانی‌های اقتصادی و مالی و تخلفات نهادهای پولی و اعتباری مصداق پیدا می‌کند. پیشگیری از جرم همواره از اولویت خاصی نسبت به ضمانت اجراهای کیفی و مجازات برخوردار است و این مهم در حوزه بانکداری نیز پررنگ‌تر است، چرا که پیشگیری از فساد مالی در نظام بانکی ضمن آن که نسبت به مجازات آن‌ها هزینه کمتری را شامل می‌شود، از اثربخشی بیشتری نیز برخوردار است، به نحوی که پس از وقوع جرائم بانکی، با مجازات عاملین آن‌ها نمی‌توان بخش زیادی از مضرات و صدمات وارده به وسیله جرم را جبران نموده، ضمن آن که ابزارهای پیشگیری، مجموعه‌ای از بازدهی‌های مالی و اقتصادی را نیز به دنبال خواهد آورد.

باید اذعان کرد امروزه در جامعه جهانی، فساد مالی صاحبان مقام و قدرت به یکی از چالش‌های اساسی تبدیل شده است. پیشرفت فساد نهایتاً دو نتیجه عمده به همراه دارد که هر دو خطرناک بوده و یا باعث ایجاد تردید در مشروعیت و اعتقاد به منفعت در نظام حکومتی و در نتیجه عدم پذیرش عمومی آن در جامعه می‌شود و یا چنان افراد جامعه را درگیر خود می‌نماید که همه آن را به‌عنوان یک واقعیت حتمی پذیرفته و زشتی آن را فراموش می‌نمایند.

تدابیر پیشگیری از فساد مالی در نظام بانکی ایران شامل دو حوزه کنشی^۱ و واکنشی^۲ می‌شود که هر کدام ویژگی‌ها، خصوصیات، تدابیر و اقدامات خاص خود را دارا می‌باشد و برای این که تأثیر مطلوب خود را بر جای بگذارد لازم است همگی در کنار هم اجرا و به کار گرفته شوند.

۱- پیش از ارتکاب

۲- پس از ارتکاب

۱- تدابیر پیشگیری کنشی از فساد مالی بانکی

پاسخ‌های کنشی، اقدامات انفعالی سیاست جنایی را دربرمی‌گیرند که شامل پاسخ‌های پیشگیرانه در مواجهه با فساد مالی در نظام بانکی می‌باشند. پاسخ‌های کنشی، مبتنی بر راهکارها و چاره‌اندیشی‌های غیرسرکوبگر و اصلاحی بوده و حیطه عمل آن، وضعیت ماقبل از بزهکاری را نیز دربرمی‌گیرند. پیشگیری کنشی به دو دسته پیشگیری اجتماعی و پیشگیری وضعی تقسیم می‌شود؛ لذا به توضیح هر یک از این نوع پیشگیری‌ها در راستای پیشگیری از فساد مالی در نظام بانکی می‌پردازیم.

۱-۱- پیشگیری اجتماعی از فساد مالی بانکی

«انریکو فری» با بی‌اثر دانستن کیفرها، از نظر پیشگیری عمومی، به ارائه یک برنامه وسیع اقدامات پیشگیری پرداخته است و با پیشنهاد تدابیر سرکوبگرانه و قهرآمیز که در محدوده نظام کیفری اعمال می‌گردد و تدابیر پیشگیرانه که خارج از محدوده نظام کیفری اعمال می‌شوند ضرورت استفاده از راه‌های پیشگیری غیرقهرآمیز و با ماهیت تربیتی، اجتماعی، اقتصادی برای پیشگیری تحت عنوان جرم‌شناسی پیشگیری، گردید (معظمی، ۱۳۸۶، ۸۹).

باید در نظر داشت که پیشگیری در مفهوم مضیق آن که موضوع جرم‌شناسی پیشگیرانه را می‌سازد عبارت است از «مجموعه وسایل و ابزارهایی که از طریق حذف یا محدودسازی عوامل جرم‌زا و نیز مدیریت مناسب و مطلوب محیط‌های فیزیکی و اجتماعی که به نوبه خود فرصت مناسبی برای ارتکاب جرم ایجاد می‌کنند، برای کنترل و مهار بزهکاری تلاش می‌کند». در تعریف پیشگیری اجتماعی باید گفت که پیشگیری اجتماعی از بزهکاری شامل مجموعه اقدامات پیشگیرانه است که به دنبال حذف یا خنثی کردن آن دسته از عواملی هستند که از تکوین جرم مؤثر بوده‌اند (نجفی ابرندآبادی، ۱۴۰۳)؛ بنابراین، پیشگیری اجتماعی مربوط به عوامل جرم‌زا است که به دو گونه عمل می‌شود: شناسایی عوامل جرم‌زا و سامان‌دهی اقداماتی که هدف شان کانالیزه کردن و هدایت آثار این عوامل از طریق خنثی کردن و کنار زدن آن‌ها می‌باشد.

پیشگیری اجتماعی به دو نوع تقسیم می‌شود: پیشگیری اجتماعی جامعه‌مدار و پیشگیری اجتماعی رشد‌مدار. منظور از پیشگیری جامعه‌مدار آن است که اگر در محیط عوامل جرم‌زا وجود داشت آن‌ها را خنثی سازیم. به سخن دیگر پیشگیری اجتماعی جامعه‌مدار در تلاش است با اتخاذ تدابیر و اقدامات مناسب برای از میان بردن یا کاهش عوامل جرم‌زا بر محیط اجتماعی و عمومی اثر گذارد. همچنین، پیشگیری رشد‌مدار که به آن پیشگیری زودهنگام نیز گفته می‌شود به دنبال آن است که با شناسایی عوامل خطر، تقویت عوامل حمایتی و مداخله زودرس از ارتکاب جرم پیشگیری نماید (نجفی ابرندآبادی، ۱۴۰۳).

امروزه به همراه مقابله کیفری از جرم سعی می‌شود از اقدامات غیر کیفری نیز استفاده شود. در این چهارچوب، پیشگیری اجتماعی سعی دارد تا از یک سو با هدف قرار دادن عموم مردم و القای ارزش‌ها و هنجارهای مورد قبول جامعه و از سوی دیگر سالم‌سازی فضای اجتماعی، نوعی خودکنترلی در میان آن‌ها ایجاد کند. از این رو، برخلاف نوع دیگر پیشگیری کنشی، یعنی پیشگیری وضعی که سعی می‌کند با ایجاد مانع خارجی، مجرم احتمالی را از ارتکاب جرم منصرف کند، در این قسمت از پیشگیری سعی بر نهادینه شدن پیروی از هنجارها و ارزش‌های اجتماعی در درون افراد است. از این رو، اقدامات پیشگیرانه اجتماعی بر فرایند اجتماعی شدن افراد و در نتیجه اجتماعی‌سازی آنان نظارت دارد (بهره‌مند بک نظر، ۱۳۸۷، ۱۱۹)؛ بنابراین، هرگونه عزم جدی برای مبارزه با فساد نیازمند حمایت همه جانبه از سوی جامعه و همکاری و هماهنگی از سوی شهروندان است. همچنان که هنگ‌کنگ سهم زیادی از موفقیت کمیسیون مستقل مبارزه با فساد، مدیون حمایت مردم بوده است؛ بنابراین، پرداختن به نقش اجتماع و توانمندسازی جامعه از اهمیت بسیاری برخوردار است چرا که توانمندسازی جامعه در واقع بخش مهمی از اقدامات پیشگیری اجتماعی را تشکیل می‌دهد (دادخدایی، ۱۳۹۰، ۲۶۲).

البته باید توجه داشت، اگرچه افزایش سطح آگاهی عمومی هدف مهم و اساسی در اجرای بسیاری از تدابیر اجتماعی است که با محدودیت پیشگیری از فساد مالی بانکی و مبارزه با آن تهیه و تدوین

می‌شود، اما این افزایش می‌بایست در همراهی با دیگر تمهیدات و برنامه‌های ضدفساد مالی بانکی^۳ به شکلی جامع و فراگیر معضل فساد مالی بانکی را هدف قرار داده و میل به مبارزه و ریشه کنی فساد را در باور عمومی قاعده‌مند سازد. در غیر این صورت این افزایش آگاهی می‌تواند موجب بدبینی گسترده و ناامیدی در اқشار مختلف جامعه گشته و خود زمینه‌ساز افزایش و ارتکاب رفتارهای فاسد گردد.

۱-۲- سیاست‌ها و رویه بانک‌ها در پیشگیری اجتماعی از فساد

در این قسمت تدابیر و راهکارهایی مطرح خواهد شد که بانک‌ها به منظور پیشگیری از فساد در سیستم بانکی باید مبنای سیاست‌ها و رویه‌های خود قرار دهند که مجرمین مالی نتوانند به راحتی فعالیت مجرمانه خود را اجرا نمایند. به سخن دیگر هدف ما تقویت بهترین سیاست‌ها و رویه‌های موجود در میان بانک‌ها به خصوص ارائه تدابیر پیشگیرانه در مقابل سوءاستفاده مجرمین از نظام بانکی می‌باشد و این سیاست‌ها و رویه‌ها به گونه‌ای مورد تحلیل و بررسی قرار می‌گیرند که نه تنها در انطباق کامل با تمامی قوانین و مقررات ذیربط می‌باشند بلکه در سطح گسترده‌تر به‌شناسایی و نظارت و کاهش فساد در نظام بانکی منجر شوند.

۱-۱-۲- شایستگی در استخدام و انتصاب و ارتقاء شغلی

مفهوم شایستگی به این معنا است که افراد کفایت لازم را برای انجام کار خود داشته باشند. البته این در حالی است که کفایت داشتن یک فرد به تنهایی سازمان را اصلاح نمی‌کند و مقوله کلان‌تر و فراتر از این رویکرد، استقرار نظام مدیریت بر مبنای شایستگی است. مدیریت بر مبنای شایستگی فرایندی تلفیقی است که باعث قرار گرفتن افراد در جایگاه سازمانی مناسب مطابق با توانایی‌ها، قابلیت‌ها و مهارت‌های حرفه‌ای شده و موجب گسترش صلاحیت‌های تخصصی و حرفه‌ای می‌شود (دهقانان، ۱۳۸۵، ۱۲۵).

به کارگیری کارمندان متعهد و وظیفه‌شناس که به آسانی تطمیع نشده و از مقام خود در جهت

۳- خصوصاً در حوزه پیشگیری وضعی

اهداف و مطامع شخصی سوء استفاده نکنند موجب می شود از طریق سهولت در امکان کشف فساد در نظام بانکی، هزینه ارتکاب جرم افزایش یافته و ضریب موفقیت جرایم بانکی کاهش یابد؛ بنابراین، هدف از شایستگی در استخدام این است که افراد شایسته و برگزیده پست های اداری و مدیریتی در سلسله مراتب اداری اشغال کنند و تصمیم گیر و الگوساز باشند. در این میان توجه خاص در استخدام و انتصاب در بانک با توجه به نقش آن از اهمیت فوق العاده ای جهت پیشگیری اجتماعی از ارتکاب فساد در نظام بانکی در راستای سالم سازی محیط اجتماعی و حذف یا کاهش عوامل اجتماعی وقوع جرم برخوردار است.

همچنین، در هنگام طی گزینش و استخدام اخذ سوابق کیفری، اجتماعی و خانوادگی از اهمیت به سزایی برخوردار است. افرادی که در خانواده هایی پاک و درستکار رشد نموده اند به مراتب کمتر درگیر فساد بانکی خواهند شد. همچنین، با تحقیق از محل زندگی و حرفه پیشین شخص و نحوه عملکرد و رفتار وی، انضباط، وجدان کاری و... می توان به نتایج مثبتی دست یافت. از سوی دیگر، اشخاصی که دارای سوابق کیفری قبلی بوده اند بیشتر در مظان ارتکاب جرم از جمله فساد قرار دارند. لذا یک نظام اداری-مالی کارآمد و شایسته زمانی محقق می شود که توانایی جذب و به کارگیری نخبگان را داشته باشد. این نظام باید بتواند بر اساس معیاری مانند تخصص، کارآیی، خلاقیت و اخلاق حسنه افراد لایق را جذب نماید و افراد بر اساس لیاقت و شایستگی هایی که در طول خدمت از خود نشان می دهند، ارتقاء یابند. به علاوه نظام اداری بانک ها باید به گونه ای سازمان دهی شود که افراد شایسته و باتجربه خود را حفظ نمایند و افراد میل به خروج از خدمت بانکی نداشته و جذب سایر دستگاه ها نشوند و دادن شغل و سمت بر اساس وابستگی قومی، مذهبی، سیاسی و مانند آن خلاف اصل شایسته سالاری است و در عمل موجب حاکمیت آزاد ناشایست در دستگاه دولتی می گردد (امامی و استوارسنگری، ۱۴۰۳، ۱۹۶).

۲-۱-۲- انتصاب و ارتقاء شغلی

بدون تردید انتصاب به‌جا و متکی بر ضوابط معین و وجود امکانات لازم برای ارتقاء پیشرفت شغلی، افزایش عملکرد کارکنان را در پی خواهد داشت. اما واقعیت این است که در نظام بانکی و اداری کنونی، انتصاب و اختصاص پست‌های سازمانی بر اساس و مبنای رفیق‌بازی و خویشاوندگماری به‌صورت امر عادی درآمده و تباری بین افراد متمول و سیاست‌مداران و عوامل تنظیم‌کننده بروکراسی اداری برای عبور از فیلترهای نظام اداری و بانکی یک جریان پذیرفته شده است که نتیجه آن بروز فساد بانکی به‌ویژه در سطح کلان می‌باشد (محمودی، ۱۳۸۴، ۴۰). لذا بانک‌ها باید سیاست و رویه‌ای را در پیش گیرند که در گماردن افراد در پست‌های حساس دقت لازم را به عمل آورده و خلاصه‌ای از سابقه سجلی قضایی آنان را مطالبه کرد. همچنین، از سوابق شغلی و فعالیت‌های موقتی ایشان نیز اطلاعات لازم را به دست آورد. علاوه بر این، باید توجه به مرتبط بودن حرفه و فعالیت‌های قبلی با شغل جدید مدنظر گیرد.

در همین راستا قوانین مختلفی در رابطه با انتصاب و ترفیعات وجود دارد. به‌عنوان نمونه، با توجه به تبصره چهارم ماده ۹۶ قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۹، انتخاب مدیرعامل و هیئت مدیره بانک‌های دولتی پس از صدور مجوز صلاحیت حرفه‌ای آنان از سوی بانک مرکزی امکان‌پذیر است. این افراد باید حداقل دارای دانشنامه کارشناسی مرتبط باشند. همچنین می‌بایست دوسوم اعضاء هیئت مدیره، حداقل ده سال سابقه کار در نظام بانکی داشته باشند. به علاوه در تبصره سوم همین ماده اختیار سلب نیز بر عهده بانک مرکزی می‌باشد و در صورت سلب صلاحیت حرفه‌ای، اعضاء هیئت مدیره و مدیرعامل بانک‌ها و مؤسسات اعتباری توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران از مسئولیت منفصل و ادامه تصدی مدیران مربوطه در حکم دخل و تصرف غیرقانونی در وجوه و اموال عمومی محسوب می‌شود.

۳-۱-۲- گزارش‌دهی و حمایت از گزارش‌دهندگان

گزارش‌دهی به‌عنوان یکی از سیاست‌ها و رویه‌هایی است که بانک‌ها در راستای پیشگیری اجتماعی از ارتکاب فساد در نظام بانکی می‌توانند مورد توجه قرار دهند. چرا که گزارش‌دهی و در پی آن حمایت از گزارش‌دهندگان فساد مالی با هدف ایجاد انگیزه و همراهی مردم با اقدامات ضدفساد، گامی مهم در جهت پیشگیری اجتماعی از فساد مالی در نظام بانکی می‌باشد. این امر از یک سو باعث تقویت و شفافیت امور و عملکرد مطلوب در نظام بانکی و همچنین شفافیت عملکرد مسئولان و مانعی در جهت ارتکاب فساد اداری-مالی از ناحیه ایشان می‌باشد و از سوی دیگر باعث برقراری خطوط ارتباط میان مطلعین از فساد و نهادهای مقابله با آن از طریق بالا بردن سطح انتظارات عمومی درباره معیارهای سلامت شغلی و حرفه‌ای موجبات افزایش بهره‌وری در ارائه خدمات عمومی را فراهم می‌آورد.

۴-۱-۲- گزارش‌دهی به عموم

ارتکاب فساد در نظام بانکی اصولاً ماهیت پیچیده‌ای دارد. چرا که امکان اختفای آن به نحو گسترده امکان‌پذیر است و گاهی فساد در زمانی کشف می‌شود که دیگر امکان دستگیری متهم یا متهمان و بازستانی منافع ناشی از فساد وجود ندارد. از این رو، زمانی که این مهم یعنی گزارش‌دهی به مراجع مبارزه با فساد امکان‌پذیر باشد اولاً باعث کشف جرم در کم‌ترین زمان ممکن می‌شود و ثانیاً امنیت نظام بانکی را افزایش و امنیت محیط‌های ارتکاب فساد را متزلزل می‌سازد و گزارش‌دهی به عموم در راستای حق دسترسی عامه به اطلاعات و اطلاع‌رسانی شفاف به ایشان که این امر خود باعث تقویت شفافیت در امور و عملکرد نظام بانکی و مانعی جدی جهت ارتکاب فساد می‌باشد.

در قوانین نیز به این نکته توجه شده است به‌عنوان نمونه می‌توان به آیین‌نامه پیشگیری و مبارزه با رشوه در دستگاه‌های اجرایی مصوب ۱۳۸۳ که به شکل تکلیفی به تقویت سازوکار گزارش‌دهی پرداخت است اشاره کرد. بر این اساس کارمندان و کارکنان موضوع آیین‌نامه، مطابق ماده ۳ مکلف‌اند در صورت اطلاع از وقوع اقدامات مندرج در ماده اول نسبت به خود یا دیگر کارکنان

مراتب را با ذکر مشخصات فرد یا افراد پیشنهادکننده به هیئت‌های رسیدگی به تخلفات اداری و مافوق اطلاع دهند تا مطابق قانون پیگیری شود. همچنین در ماده ۴ این آیین‌نامه بیان شده که «هر شخصی که در ارتباط با وظایف دستگاه‌های اجرایی از وی تقاضای رشوه شود و یا رشوه اخذ شده باشد یا تلاش برای گرفتن رشوه از وی شده باشد در اولین فرصت به مسئولان یا بازرسان موضوع بند ج ماده ۲ این آیین‌نامه گزارش کامل موضوع و مشخصات شخص یا اشخاصی را که این رشوه را تقاضا نموده یا به دست آورده یا برای به دست آوردن آن تلاش کرده‌اند به مسئولان مربوط ارائه دهد».

۵-۱-۲- آموزش عمومی و ارتقاء سطح آگاهی

برای مبارزه با فساد در هر حوزه به‌ویژه حوزه مورد بحث ما یعنی مبارزه با فساد در نظام بانکی، صرف در دسترس قرار دادن اطلاعات برای مردم کافی نیست، بلکه باید سطح آگاهی را نیز افزایش داده و آن‌ها را برای نظارت بر حوزه‌هایی که ممکن است در معرض فساد قرار بگیرند، آموزش داد. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران پس از مبارزه با تمام مظاهر فساد^۴ یکی از وظایف دولت جمهوری اسلامی ایران را «بالا بردن سطح آگاهی مردم در همه زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر» دانسته است.^۵ چرا که طبیعی است هرگاه افراد جامعه نسبت به پدیده فساد مالی، دارای آگاهی و شناخت کامل بوده و از ویژگی‌ها و آثار آن مطلع باشند در برخورد با موضوع می‌کوشند تا اولاً از ورود آن به محیط خود جلوگیری کنند؛ ثانیاً در صورت ورود، بدون آن که خود به آن آلوده شوند، از طریق مختلف در پی دفع آن باشند و ثالثاً از آلوده شدن دیگران نیز جلوگیری کنند (دادخدایی، ۱۳۹۰، ۲۶۳).

این مردم هستند که باید یاد بگیرند رشوه ندهند و رفتار فسادآلود کارمندان بانک را به مراجع ذیربط گزارش دهند. کارمندان نیز باید یاد بگیرند که رشوه نگیرند، اختلاس نکنند و پیوسته ضرورت مبارزه با فساد مالی و چگونگی برخورد با آن را به آن‌ها آموخت. در برخی از فرهنگ‌ها، شهروندان

۴- بند اول اصل دوم

۵- بند دوم اصل سوم

خود را از سوی جامعه تحت فشار می‌بینند و «لو دادن» همشهریان برای آن‌ها لکه ننگی به حساب می‌آید. باید برای شهروندان این احساس ایجاد شود که این کار آن‌ها در نهایت برای جامعه به‌عنوان یک کل، مفید است و در صورت عدم گزارش فساد، جامعه و به تبع خود آن‌ها از تأثیرات سوء فساد در امان نخواهد بود. در واقع باید برای مردم این باور ایجاد شود که افراد در صورت گزارش فساد، قهرمانی هستند که شجاعت این کار را داشته و باید آن‌ها را تحسین کرد.

۲- پیشگیری وضعی از فساد مالی بانکی

پیشگیری وضعی از جرم به دنبال سلب ابزار و فرصت ارتکاب جرم می‌باشد. توجه به مثلث جرم می‌تواند به درک هدف این نوع پیشگیری کمک کند. در واقع از منظر دانش جرم‌شناسی برای تحقق یک جرم اجتماع سه عنصر ضروری است. مهم‌ترین آن‌ها «انگیزه مجرمانه» است که وظیفه خنثی‌سازی آن بر عهده پیشگیری اجتماعی می‌باشد. لیکن به دلایلی، تمامی زمینه‌های شکل‌گیری انگیزه مجرمانه در مجرمین بالقوه از بین نمی‌رود. بدین ترتیب رسالت پیشگیری وضعی آغاز می‌شود تا از تحقق دو ضلع دیگر مثلث جرم، یعنی فرصت و ابزار ارتکاب جرم جلوگیری نماید. آن چه در این نوع پیشگیری مفروض قلمداد می‌شود این است که انسان اصولاً منطقی و حساب شده عمل می‌کند و مرتکب ریسک نمی‌شود (لانگست، ۱۳۸۷، ۴۶). یعنی در صورتی تن به خطر می‌دهد که عواید یا منافع حاصل از آن عمل، ارزشمند باشد. حال اگر این فرض را در مورد مجرمین صادق بدانیم می‌توان گفت اگر به هر طریقی بتوان خطرپذیری جرم را افزایش یا جاذبه یا منفعت حاصل از آن را کاهش داد و یا حتی از بین برد، قاعدتاً مجرمین بالقوه از ارتکاب جرم منصرف می‌شوند.

۲-۱- رویه صحیح پذیرش و شناسایی مشتریان

رویه صحیح پذیرش و شناسایی مشتریان، بخش مهمی از عملکرد بانک‌ها را تشکیل می‌دهد و در روابط میان بانک‌ها و مشتریان نقش مؤثری را ایفاء می‌کند. در یک تعریف آمده است: در نظام

بانکی، مشتری^۶ شخص حقیقی یا حقوقی است که در بانک دارای حساب بوده و یا به نفع وی یا به نمایندگی از سوی او حساب بانکی به نامش افتتاح شود. به طور کلی، انجام هر نوع عملیات و ارائه هرگونه خدمات بانکی جهت مراجعین و مشتریان حقیقی یا حقوقی بانک‌ها بایستی منوط به احراز هویت واقعی آن‌ها باشد تا از این طریق کاهش فرصت و موقعیت ارتکاب جرم در نظام بانکی را شاهد باشیم.

۲-۲- استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات

فناوری اطلاعات و ارتباطات مجموعه ابزارهایی است که امکان تحصیل، پردازش، ذخیره، بازیابی و انتقال داده‌های رایانه‌ای در کلیه اشکال ممکن^۷ به صورت دیجیتال از راه دور یا نزدیک را فراهم می‌آورد (اصلاحی، ۱۳۸۹، ۲۸). امکانات ارائه شده در بستر فناوری اطلاعات و ارتباطات به دلیل تغییر ماهیت بنیادین محیط، در کاهش فرصت‌های ارتکاب جرم، حذف جنابیت و دشوارسازی دستیابی به آماج جرم مؤثر است. بدین صورت که از سویی موجب کاهش مواجهه رودررو میان مشتریان و مسئولان و کارمندان مؤسسات اعتباری شده و از سوی دیگر، ابزارهای نرم‌افزاری نظارتی و شفافیت را برای مسئولان ذیصلاح فراهم می‌نماید و موجب کاهش گمنامی مرتکبین جرایم و تخلفات بانکی می‌شود.

۲-۳- نظارت، شناسایی و گزارش عملیات مشکوک

نظام بانکی زمانی قادر به پیشگیری از فساد خواهد بود که نظارت مستمر و هدفمند بر گردش حساب مشتریان خود داشته باشد. به طوری که ضمن برخورداری از شناخت کافی از فعالیت معمول و منطقی حساب مشتریان، مبادلاتی را که خارج از فعالیت معمول یک مشتری است را شناسایی و تدابیر پیشگیرانه مقتضی را اندیشیده و گزارش آن را به دستگاه مربوطه ارائه نماید. برای نظارت بر گردش حساب مشتریان و تشخیص مبادلات بالقوه مشکوک، استانداردهای جهانی در جای جای دنیا به اجرا

۶- ارباب رجوع

۷- متن، تصویر، صدا و ...

گذاشته می‌شود که هر دو شیوه نظارت حضوری^۸ و غیرحضوری^۹ را دربرمی‌گیرد. در نظام بانکی ایران در این زمینه مشخصاً دو دستورالعمل از سوی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران صادر و جهت اجرا به کلیه مؤسسات اعتباری ابلاغ شده است که عبارتند از «دستورالعمل شناسایی معاملات مشکوک و شیوه گزارش‌دهی» و «دستورالعمل اجرایی نحوه گزارش واریز نقدی وجوه بیش از سقف مقرر». در دستورالعمل‌های فوق‌الذکر سازوکار مناسبی برای تشخیص و گزارش‌دهی عملیات مشکوک در نظر گرفته شده که راهنمای مسئولین و کارمندان مؤسسات اعتباری می‌باشد.

فعال شدن ناگهانی حساب‌های غیرفعال؛ عدم تطابق یا تعارض میزان سپرده‌گذاری یا گردش حساب با شغل مشتری یا اطلاعات ارائه شده توسط وی؛ واریزها یا برداشت‌های مبالغ بالا؛ برداشت ناگهانی و مکرر وجه توسط مشتری پس از واریز به حساب وی؛ سپرده‌گذاری وجه نقد در بانک و سپس انتقال سریع آن از طریق حواله؛ انجام معاملات فاقد توجیه اقتصادی؛ بستن یک حساب فعال و باز کردن حساب دیگر با همان نام یا با نام یکی از اعضای خانواده؛ گردش مالی بیش از سقف مقرر ... می‌تواند در زمره مبادلات بالقوه مشکوک به شمار آید (گرونینگ و برابوریتس براتانویتس، ۱۳۹۰). مسئولین و کارمندان نظام بانکی در صورت مواجهه با عملیات بانکی مشکوک موظفند مراتب را جهت بررسی به دستگاه‌های نظارتی مربوطه اعلام نمایند. به‌عنوان نمونه، درباره وام‌ها و تسهیلات اعطایی به مشتریان در صورتی که مطالبات از مشتری بیش از سقف مقرر می‌باشد، باید مراتب را همراه با توضیحات مشتری به بانک مرکزی گزارش دهند. همچنین در رابطه با پولشویی، در صورت مشاهده معاملات و عملیات مشکوک می‌بایست مراتب را بدون اطلاع ارباب رجوع به واحدهای مسئول مبارزه با پولشویی دستگاه ذیربط اطلاع دهند.

۸- مستقیم

۹- غیرمستقیم

۲-۴- شفاف‌سازی در نظام بانکی

فضای شفاف و عاری از ابهام در زمره سیاست‌ها و رویه‌های مؤثر در امر پیشگیری از فساد بانکی می‌باشد. ثبات مالی، تخصیص بهینه منابع، رعایت عدالت و برابری در اعطاء و دریافت تسهیلات، افزایش رضایت‌مندی مشتریان و... از مزایای شفافیت عملیات بانکی به شمار می‌رود. از سوی دیگر، شفافیت موجب می‌شود که مجرمین همواره خطرات ارتکاب جرم را مدنظر قرار دهند و از انجام آن منصرف شوند. تسهیل دسترسی نهادهای نظارتی و میزان مالیاتی به حساب‌ها و عملیات بانکی، خصوصی‌سازی بانک‌ها به منظور اتخاذ سیاست‌های خرد و کلان مستقل از توصیه‌ها و سفارشات سیاسیون، تشکیل و تکمیل پایگاه داده ثبت و به‌روزرسانی اطلاعات اشخاص حقیقی و حقوقی، افزایش کمی و کیفی نیروهای متخصص و افزایش سهولت دسترسی مشتریان بانک‌ها و عموم شهروندان به اطلاعات، طراحی سازوکارهای الزام مسئولین رده‌های مختلف بانکی به اعلام دارایی‌های شخصی خود و بستگان درجه یک، از جمله راهکارهای پیشگیری از فساد بانکی در این زمینه می‌باشد.

۳- تدابیر پیشگیری واکنشی از فساد مالی بانکی

پاسخ‌های واکنشی شامل عکس‌العمل یا واکنش‌های کیفری و غیرکیفری پس از ارتکاب جرم می‌باشند. هدف‌های سیاست جنایی مؤثر در جامعه وقتی تحقق می‌یابد که تدابیر پیشگیرانه همواره در درجه نخست اهمیت قرار گیرند (نوری، ۱۳۸۲، ۱۶۸). ایده «پیشگیری بهتر از سرکوب است» با الهام از اصل راهبری در مبارزه با جرم و کنترل بزهکاری در دهه‌های اخیر مورد توجه متولیان سیاست جنایی قرار گرفته است (نجفی ابرندآبادی، ۱۴۰۳). هرچند در اولویت قرار گرفتن تدابیر پیشگیرانه به جای توسل به زرادخانه کیفری و اعمال پاسخ‌های سرکوبگرانه تردیدی نیست، این امر تا حدود زیادی به بافت سیاسی و نوع نظام حاکم بر یک کشور بستگی دارد.

پاسخ‌های کیفری عبارت هستند از واکنش‌های رسمی در برابر هر جرم. حقوق کیفری به‌خاطر سامان‌دهی چنین پاسخی که شدیدترین شیوه کنترل محسوب می‌شود از دیگر نظام‌های کنترل رسمی

و غیررسمی متمایز شده است. کیفر با هر نظریه و هدفی توجیه شود، جزء جدایی ناپذیر نظام کیفری است که باید در هر دعوایی که به اثبات مجرمیت و مسئولیت کیفری مرتکب یا مرتکبان می‌انجامد تعیین و اعمال شود (محمودی جانکی، ۱۳۸۸، ۶۶۷)؛ بنابراین، اگر نیمی از سیاست جنایی، دست کم در بعد فنی آن، بررسی فلسفه جرایم و ارکان تشکیل دهنده آن‌ها و مسئولیت کیفری مرتکب باشد، تعیین کیفر بر اساس قانون و اصول حاکم بر آن، نیمی دیگر آن است که اهمیتی کمتر از نیمه نخست ندارد. پاسخ کیفری به جرایم مالی در قوانین کیفری ایران معمولاً گوناگون و از نظر میزان، متفاوت است. در اغلب موارد، امکان انتخاب یک یا چند نوع کیفر مختلف به دادرس داده شده است. وانگهی، دادرسان باید میزان هریک از این کیفرها را در محدوده مشخص شده در قانون برای هر مجرم تعیین کنند.

۳-۱- در شکل قانون گذاری

گاه برخی قوانین حتی قوانین با هدف مبارزه با فساد مالی، خود منشأ تولید فساد می‌شوند. اهمیت قائل شدن قانون‌گذار به رعایت اصول صحیح قانون‌نویسی در زمان تصویب یک قانون و نیز توجه کارشناسانه به جنبه عملی و پیامدهای این موضوع در اجراء، تا حدود زیادی از سوءاستفاده‌ها جلوگیری می‌کند. در بحث فساد مالی بانکی، شفاف، صریح، ساده و منجز بودن قوانین و مقررات، دوری از ابهام، قابلیت اجراء و قابلیت دسترسی قانون، پیش‌بینی ضمانت اجراهای قاطع و مناسب، اصلاح قوانین گذشته، تصویب قوانین مناسب و ضروری با لحاظ این مسئله که کثرت و انباشتگی قوانین و مقررات خود می‌تواند از عوامل موجد فساد مالی تلقی شود، تصویب قوانین با رویکرد بالا بودن هزینه ارتکاب جرم، کاهش تشریفات اداری و در واقع کم کردن سطح دخالت دولت و نیز مقررات‌زدایی از اهمیت خاصی در پیشگیری از بروز فساد مالی برخوردار هستند.

۳-۲- در محتوای قانون گذاری

قانون‌گذار باید در محتوای قانون گذاری برای یک پدیده با هدف کارآمد بودن در مرحله اجرا برای

مناسب و متناسب بودن یک قانون اهمیت ویژه‌ای قائل شود. منظور از مناسب بودن قانون، تجلی درک صحیح مقنن از یک پدیده و مسائل و مشکلات پیرامون آن است. منظور از متناسب بودن را نیز می‌توان هماهنگی یک قانون با شرایط و اوضاع و احوال زمانی و مکانی اجرا دانست. در موضوع فساد مالی یکی از مناسب‌ترین قوانین را می‌توان قوانینی با محتوای تأکید بر خودداری از تصویب قوانین اضافی و غیرلازم و نهایتاً انباشتگی مصوبات و مقررات دانست؛ بنابراین، تلاش در جهت کم کردن تشریفات اداری و کاهش سطح دخالت دولت را که از جمله یکی از مؤثرترین شیوه‌های پیشگیری و مقابله با فساد است می‌توان در آن جای داد.

ضعف قانونی از دو جنبه بر روند فساد تأثیرگذاری می‌کند. نخست، ضعف قوانین مناسب در مبارزه علیه فساد؛ دوم قوانین ناکارآمد در بخش‌های تجاری، مالی، بانکی، ثبتی و سایر ابعاد اقتصادی، خود پناهی برای افراد فاسد و بروز فساد مالی می‌شود. با توجه به اهمیت موضوع کنترل نظام اقتصادی و به‌ویژه نظام پولی و مالی و بانکداری، بسیاری از کشورها در سیاست جنایی خود به این نتیجه رسیده‌اند که قواعد کلی و مقرراتی که در لابه‌لای قوانین ماهوی و شکلی عمومی مانند قانون جزا و قانون آیین دادرسی کیفری بیان شده است، برای حفظ کیان اقتصادی آن‌ها، کفایت نمی‌کند؛ بنابراین قوانین مستقل و خاصی را وضع کرده‌اند تا به این مهم جامه عمل بپوشانند.

قانون اساساً وظیفه دارد تعریف دقیق و کاملی از جرایم اقتصادی ارائه دهد و مصادیق آن را مشخص نماید و احکام آن را با توجه به نظام اقتصادی حاکم، تبیین کند. بخشی از این مسئولیت بر دوش حقوقدانان و دانشگاهیان است تا مبانی تئوری و نظری قانون جرایم اقتصادی را مورد بحث و بررسی علمی قرار داده و در اختیار سیاست‌گذاران پولی و بانکی قرار دهند.

نتیجه

امروزه نقش اقتصاد در نظام‌های سیاسی در سرتاسر جهان قابل انکار نیست و در این میان، بانک‌ها همچون شاهرگ‌های حیاتی آن از جایگاه بی‌بدیلی برخوردارند که نیازمند صحت و سلامت و دوری

از فساد در زمینه‌های مختلف پولی و مالی می‌باشند؛ چرا که در غیر این صورت، می‌توانند کل نظام اقتصادی را به ورطه نابودی بکشانند. حقوق کیفری اقتصادی، یکی از شاخه‌های مهم حقوق کیفری می‌باشد که به‌طور کلی، تحت دو دسته کلی «پیشگیری از وقوع جرایم» و «مجازات مرتکبین» به ارائه قواعد و مقرره‌های لازم می‌پردازد که در این بین، توجه به مقوله پیشگیری از جرم از جهات بسیاری به مراتب سزاوارتر است.

تحلیل اقتصادی پیشگیری از جرم، نیز که با استفاده از روش‌ها و ابزارهای اقتصادی به تجزیه و تحلیل برنامه‌های پیشگیری از جرم می‌پردازد، این مهم را تأیید می‌نماید. تحلیل اقتصادی جرایم و برنامه‌های پیشگیری از جرم از یک سو، در شناسایی جرایمی که هزینه‌های زیادی برای جامعه در مقایسه با سایر جرایم دارند، نقش دارد. زیرا مبارزه با آن‌ها را در اولویت برنامه‌های پیشگیری قرار می‌دهند و از سوی دیگر، برنامه‌های پیشگیری را در معرض تحلیل‌های هزینه فایده‌ای قرار می‌دهد تا برنامه‌ای اجرا شود که کارایی لازم را داشته باشد. در تحلیل اقتصادی، ناکارآمدی نظام عدالت کیفری نه به دلیل عدم کارایی تدابیر اتخاذ شده، بلکه ناشی از توزیع ناعادلانه منابع است؛ به نحوی که به دلیل عدم آشنایی با ریشه‌ها و علل جرم، منابع تنها در بین بخش‌های خاصی از نظام عدالت کیفری توزیع می‌شود و از بخش‌های مهم و تعیین‌کننده و تأثیرگذار دیگر مانند پیشگیری غفلت می‌شود.

امروزه بانک نوعی خاص از نهاد و سازمان مالی و اقتصادی بسیار حساس و مهم تلقی می‌شود که عدم وجود نظامات نظارتی مؤثر می‌تواند بستر سوءاستفاده و تخلفات گسترده‌ای را فراهم آورد که عواقب اجتماعی و اقتصادی وسیعی در سطح اجتماع به بار آورد و نه تنها کل نظام اقتصادی و بانکی یک کشور، بلکه کل جهان را تحت تأثیر خود قرار دهد. برقراری نظام‌های حاکمیت شرکتی در بانکداری نوین، در راستای تأمین شفافیت، پاسخگویی، عدالت و رعایت حقوق ذینفعان ایفای نقش می‌کند.

در حال حاضر، توجه به مقوله حاکمیت شرکتی در بانکداری و حقوق بانکی به‌عنوان ستون و زیربنای اقتصاد هر کشور اهمیت روزافزونی یافته است. درباره سازوکارهای درون سازمانی و برون سازمانی، به نظر می‌رسد در نظام بانکداری ایران، صرف‌نظر از مقوله هیئت مدیره و مسائل مرتبط با

مدیریت اجرایی بانک چون تقسیم مسئولیت‌ها بین مدیریت اجرایی و استقرار سامانه‌های الکترونیکی مناسب، نقش نظارتی مدیریت غیراجرایی شامل ایجاد کمیته‌های خاص متشکل از مدیران مستقل، مانند کمیته حسابداری، حقوق و کنترل‌های داخلی، اعم از طراحی، تدوین و استقرار مؤلفه‌های نظارتی در زمینه‌های مالی، حقوقی، مدیریت ریسک و حسابرسی داخلی، بسیار ناچیز و ضعیف است و به نقش نظارتی اخلاق سازمانی نیز توجه بایسته‌ای نمی‌شود.

به اعتقاد کارشناسان، بخش عظیمی از مقرره‌های حاکمیت شرکتی بانکی، به تنهایی به مقوله نظارت بر هیئت مدیره و کلیه مدیران بانک معطوف است که این امر، اهمیت توجه به بحران نمایندگی در بانک و راهکارهای کمرنگ کردن آن را خاطر نشان می‌سازد. همچنین، یکی از مفاهیم اساسی حاکمیت شرکتی بانکی، ضرورت شفافیت اطلاعات است که در این رابطه، الزامات قانونی ضرورت افشاءسازی اطلاعاتی بانک‌ها توسط بانک مرکزی به‌عنوان مهم‌ترین نهاد نظارت بر نظام بانکداری، نقش مهمی ایفاء می‌کند.

توجه به ساختار بندی صحیح نظام‌های حسابداری و حسابرسی بانکی در مقوله شفافیت اطلاعات بانک‌ها بسیار حیاتی است. واقعیت‌ها گویای این است که حسابرسی داخلی، نقش بسیار کمرنگی در بانک‌های ایرانی داشته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که اکثر بانک‌های بورسی نیز از خدمات حسابرسان داخلی بهره نمی‌گیرند و آن تعداد از بانک‌های پذیرفته شده در بورس که دارای واحد حسابرسی داخلی هستند نیز به خدمات حسابرسان داخلی عنایت ناچیزی دارند و جایگاه سازمانی آن‌ها موجب کاهش اثربخشی حسابرسان داخلی می‌شود. توجه به نقش حسابرسان داخلی، یکی از موارد بسیار بااهمیت اصلاح نظام‌های حاکمیت شرکتی است؛ لذا در شرایط موجود، دانشگاه‌ها، جامعه حسابداران رسمی ایران، سازمان حسابرسی، انجمن حسابداران خبره ایران و انجمن حسابداری ایران وظیفه سنگینی در مورد آموزش و ارتقای دانش حسابرسی داخلی بانکی بر عهده دارند.

نظام حقوقی ایران، چه درباره مقررات مرتبط با حوزه‌های تجاری حاکمیت شرکتی بانکی و چه درباره مقررات کیفری خاص جرایم و تخلفات بانکی، دچار خلأ اساسی است. در اصلاح قانون

تجارت، با توجه به این که ارکان اصلی اصول حاکمیت شرکتی مانند ساختار، ترکیب و وظایف هیئت مدیره، سازوکارهای استقلال و نظارت بر هیئت مدیره، حق رأی سهامداران و سازوکارهای حمایت از حقوق سهامداران اقلیت به ویژه در مورد بانک‌های سهامی عام ضروری است، پیش‌بینی این ویژگی‌های حاکمیت شرکتی در اصلاحیه قانون ضروری است. با در نظر گرفتن اصول حاکمیت شرکتی در اصلاح قوانین بانکداری بدون ربا، اجرای سیاست‌های اصل چهل و چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و به ویژه قانون تجارت، گامی مهم و اساسی در استقرار نظام حاکمیت شرکتی مناسب در بانک‌های تجاری در نتیجه حمایت از حقوق سرمایه‌گذاران برداشته خواهد شد.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

- اصلانی، حمید، ۱۳۸۹، **حقوق فناوری اطلاعات**، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.
- امامی، محمد و استوارسنگری، کورش، ۱۴۰۳، **حقوق اداری**، چاپ سی ام، تهران، انتشارات میزان.
- بهره‌مند بک نظر، حمید، ۱۳۸۷، نقش جریان آزاد اطلاعات در پیشگیری اجتماعی از فساد، **فصلنامه مجلس و پژوهش**، شماره ۵۸.
- دهقانان، حامد، ۱۳۸۵، مدیریت بر مبنای شایستگی (ضرورت و راهکارها)، **فصلنامه مجلس و پژوهش**، شماره ۵۳.
- دادخدایی، لیلا، ۱۳۹۰، **فساد مالی اداری و سیاست جنایی مقابله با آن**، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.
- گرونینگ، هنی وان و برابوریتس براتانوویتس، سونیا، ۱۳۹۱، **تجزیه و تحلیل مدیریت ریسک بانکی**، ترجمه بهروز خدارحمی و حسن بختیاری، چاپ دوم، تهران، انتشارات مؤسسه عالی بانکداری ایران.

- لانگست، پیتر، ۱۳۸۷، **برنامه‌های جهانی مبارزه با فساد**، ترجمه حمید بهره مند و امیرحسین جلالی فراهانی، چاپ اول، تهران، انتشارات نگاران شهر.
- محمودی جانکی، فیروز، ۱۳۸۸، نظام کیفردهی، هدف‌ها و ضرورت‌ها، **تازه‌های علوم جنایی**، چاپ اول، تهران، انتشارات میزان.
- معظمی، شهلا، ۱۳۸۶، پیشگیری جرم‌شناختی، **فصلنامه مجد**، شماره ۱.
- محمودی، مهدی، ۱۳۸۴، نقش فرهنگ‌سازی قاضی در کنترل فساد، **فصلنامه تدبیر**، شماره ۱۶.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، ۱۴۰۳، پیشگیری عادلانه از جرم، **علوم جنایی**، مجموعه مقالات در تجلیل از دکتر محمد آشوری، چاپ هشتم، تهران، انتشارات سمت.
- نوری، جعفر، ۱۳۸۲، گسترش قاچاق در بستر اقتصاد نابسامان و سیاست جنایی مقابله با آن، **دوفصلنامه الهیئت و حقوق**، شماره ۹ و ۱۰.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.27- Spring 2026

- Burden of Proof and Admissibility and of Evidence in International Commercial Arbitration
Homayoun Mafi, Maedeh Asgharzadeh
- Analysis the Practice of Determining the Jurisdiction of the International Criminal Court to Adjudicate Forced Marriage
Mohammad Hossein Ramezani Ghavamabadi, Pouria Ebrahimzadeh
- Legal Rethinking of the Use of Artificial Intelligence for the Enforcement of Punishment
Amirreza Mahmoudi, Anusha Zafari Kore Tash
- Federative Rights in Football: Approaches of the Legal Systems of Iran, France, England, Argentina, Brazil, Spain and Colombia
Behnam Noorzadeh
- Conflict of the Regulation of the Third Article of the Mandatory Formal Registration of Immovable Properties with Laws and Legal Principles
Akbar Iman Poor, Sahand Nejadi Ijadkar
- Criminal Personality and Its Relationship with Effective Punishment
Maryam Bahmai, Mostafa Karamipour
- Challenges and Obstacles to Interpreting Contracts in Iranian Law
Farzin Yazdan Panah, Mohammadreza Nasiri
- Measures to Prevent Financial Corruption in the Banking System
Alireza Deraei, Sayyed Ebrahim Mortazavi, Amirhasan Abolhasani
- Divorce at the Request of the Woman in the Iranian Legal System
Mohammad Ahmadi, Helma Sadat Zorrieh Kermanshahi
- Assessing the Criminal Nature of Online Lotteries in Iranian Law
Mohammadhossein Hajeb, Zahra Rabbani, Roya Asiaei
- Mutual Sale Contract in the Iranian Legal System
Sadegh Mohebbi, Mohammadali Jahani
- Features and Characteristics of Cybercrimes in the Iranian Criminal System
Seyedeh Elaheh Babonaki
- Studying the Right to Employment of Women in International Law
Habibolah Abdollah Poor, Sama Khodayari
- The Effectiveness of Security and Educational Measures in the Resocialization of Juvenile Delinquents; A Case Study of Shahid Fakhmideh Judicial Complex
Leila Ahadi
- Retaliation in the Quran and its Place in Islamic Penal Policy
Rojin Masoudi, Jamal Rezaei Hossein Abadi
- a Legal Analysis of the Regulatory Structure of the Unorganized Monetary Market in Iran: from Conceptual Ambiguities to Legislative and Executive Challenges
Ali Babaei
- The Impact of Independent International Institutions on the Effectiveness of Sanctions in International Trade Law
Elahe Ghorban Karimi
- Based on the Best Interests of the Child; an Analysis of Custody with a Legal, Jurisprudential and Psychological Approach to Identifying Legislative Gaps
Mona Komeyli
- Human Rights-Based Rehabilitation and Its Limitations in the Iranian Penal System
Amin Reza Bahar Falamarzi
- an Analysis of Strict Civil Liability in Chemical Industry Accidents; a Case Study of Iranian Methanol Production Units
Mohammad Jokar, Sasan Vazin Pour
- Pathology of Lethal Punishment in Iranian Criminal Law
Mohammadreza Rezaei
- Implementing Regulations on Land Nationalization, Especially Endowment Lands, with Emphasis on Judicial Practice
Esmaeil Chogani
- International Criminal Policy Against Genocide: A Comparative Analysis in International Criminal Tribunals
Ali Hadian Haghighi, Saber Sayyari Zohan
- Criminological Analysis of Kolbari in the Border Areas of Iran and its Comparison with the Kalba
Morteza Hashem Pour
- Legal Challenges and Harms of Unauthorized Accredited Institutions in the Iranian Monetary System
Amin Aminl Nezhad
- The Impact of Prefrontal Cortex Dysfunction on Criminal Responsibility in the Crime of Intentional Murder
Hamid Ghiasi, Mehdi Shaban Zadeh
- Artificial Intelligence and the Right to a Fair Trial in Light of the Iranian Constitution
Pouria Zhoulideh
- Impact of Government Expenditure and Debt on Stock Market Growth in Iran
Razieh Hojjati Nezhad
- the Position of the Central Counterparty Institution and Its Impact on the Principle of Privity of Contracts in Cross Border Transactions in the Legal Systems of Iran, Europe and the United States of America
Arefeh Ghasem Zadeh Dehabadi
- Strategies to Combat and Deal with Cybercrime
Ahmad Padidar